

Fonts documentals referents al moltó tarragoní recopilades per Emili Giralt i Raventós

Mireia Giralt

Universitat Rovira i Virgili

*Olga Giralt*¹

Universitat de Barcelona

Emili Giralt i Raventós va morir el 16 d'Abril de 2008 sense haver pogut completar la seva recerca històrica sobre el moltó tarragoní i les causes de la seva extinció.

Per tal que els investigadors interessats en l'estudi d'aquesta espècie animal puguin disposar del material reunit per Emili Giralt, vam proposar publicar-lo a la revista *Estudis d'Història Agrària*.

El material reunit per Emili Giralt és el següent:

1. *Notes històriques sobre el moltó tarragoní i la seva extinció*, redactades per Emili Giralt amb motiu de la celebració l'any 1997 del IV Col·loqui d'Història Agrària.
2. Bibliografia buidada per Emili Giralt: inclou referències que contenen dades sobre el moltó tarragoní.
3. Il·lustracions
4. Taula elaborada per Emili Giralt a partir de les dades sobre diverses races de moltons publicades per la Junta Consultiva Agronòmica (1892: 209-210).

L'arxiu personal d'Emili Giralt, conté material addicional que també pot ser útil per a l'estudi del moltó tarragoní, com ara: vocabulari relacionat amb la ramaderia i en particular amb els ovins, extret de diversos diccionaris (DCVB, Labèrnia, DIEC, etc.); notes manuscrites amb judicis i comentaris a obres i articles sobre el tema, referències a persones que d'alguna manera van proporcionar-li informació (carnissers, pastors, naturalistes); etc.

1. Mireia i Olga Giralt són filles del Dr. Emili Giralt i Raventós, que va ser fundador de la revista *Estudis d'Història Agrària*. Aporten en aquest article el material reunit pel seu pare sobre un tema poc conegut i sobre el que estava especialment interessat. En homenatge i record del Dr. Giralt i pel seu interès ens ha semblat convenient publicar-lo (nota de la redacció). mireia.giralt@urv.cat; olgagiralt@ub.edu

Notes històriques sobre el moltó tarragoní i la seva extinció, per Emili Giralt i Raventós

Són diverses les races ovines que els zoòlegs han inclòs dins el tipus anomenat *pirinenc* o *ibèric*. Una d'elles, avui extingida, fou la del moltó tarragoní, que en altre temps havia habitat l'extensa zona compresa entre el Camp de Tarragona —fins a les muntanyes de Prades—, la part sud de la Segarra, l'Anoia, la Conca de Barberà i el Penedès fins al mar.

Ja en el segle XVIII el moltó tarragoní rebia elogis perquè era molt corpulent i tenia una carn molt saborosa. Una descripció morfològica del 1891 el presenta d'una alçada i pes superiors als de les altres races autòctones. Tenia el cap gros, amb un perfil marcadament convex, els ulls grans i vius, i les orelles llises i petites; les banyes eren grosses, baixes i poc cargolades; el color dominant i típic era el negre, per bé que a causa dels creuaments hi havia individus blancs, com —per la mateixa raó— n'hi havia sense banyes; la llana era basta, curta i amb molt de pèl barrejat.

Causes molt diverses —l'expansió dels conreus, la implantació del ferrocarril, la fiscalitat, les exigències del mercat i la conveniència dels consumidors— sotmeteren el moltó tarragoní a un procés degeneratiu i a una accelerada substitució per individus d'altres races.

L'única acció, documentada en defensa del moltó tarragoní, la protagonitzà —sense èxit— la vila de Sant Sadurní d'Anoia entre 1866 i 1897.

Bibliografia buidada per Emili Giralt que conté dades sobre el moltó tarragoní

AGUSTÍ, Miquel (1988). *Llibre dels secrets d'agricultura, casa rústica i pastoral*. Barcelona: Editorial Alta Fulla.

AGUSTÍ, Miquel (2007). *Llibre dels secrets d'agricultura, casa rústica i pastoral*. Edició facsímil amb un *Pròleg (atípic)* d'Emili Giralt i Raventós, i una *Introducció* de Xavier Luna i Batlle, Vilafranca del Penedès: ed. ANDANA.

ALTISENT, Agustí (1972). *Les granges de Poblet al segle XV. Assaig d'Història agrària d'unes granges cistercenses catalanes*. Premi Jaume Carner i Romeu, 1969. Barcelona: Institut d'Estudis Catalans.

[ANÒNIM] (1880). [Fira de Sant Agustí]. *L'art del Pagès*, IV.

[ANÒNIM] (1887). "Manifestació agrícola a Sant Sadurní de Noya" [reproduït de la *Renaixença*]. *L'art del pagès*, XI, p. 401-403.

[ANÒNIM] (1888). "Moltos tarragonins". *L'art del Pagès*, XII, p. 151.

[ANÒNIM] (1887) ["Visita a Sant Sadurní"]. *L'art del Pagès*, XI, p. 402.

[ANÒNIM] (1890). "Sant Sadurní de Noya" [preus de la carn i altres queviures]. *L'art del Pagès*, XIV, p. 59.

[ANÒNIM] (1904). "El monument a March Mir". *L'art del Pagès*, XXIX, p. 186-188.

ANTÓN RAMÍREZ, Braulio (1865). *Diccionario de bibliografía agronómica y de toda clase de escritos relacionados con la agricultura*. Obra premiada per la Biblioteca Nacional. Madrid: Rivadeneyra.

BÀGUENA I MARANGES, Núria (2007). *Cuinar i menjar a Barcelona (1850-1900). 59 receptes de l'època*. Barcelona: Edicions CIM. (Col·lecció Cuinica 1).

BARALLAT, Heribert (1884). "Excursió a Sant Pere de Riudevitlles, Sant Quintí de Mediona y Mediona". *Memorias de la Associació Catalanista d'Excursions Científicas*, XII, p. 511-537.

BARBA i ROCA, Manuel (1964). "Sobre el estado actual de la agricultura en Cataluña (1887)". Dins *Memòries acadèmiques*, a cura de Josep Iglésies. Barcelona: Fundació Josep Massot i Pàmies.

BARBA i ROCA, Manuel (1991). *El corregiment i partit judicial de Vilafranca del Penedès. Respostes al Qüestionari de Francisco de Zamora de ...* Notícia del autor de les respostes per Antoni Sabaté Mill. Vilafranca: Edicions del Museu de Vilafranca.

BARBA i ROCA, Manuel (inèdit). *Observaciones a la memoria de D. Joseph Navarro sobre la viña y su plantación*. Manuscrit inèdit conservat a la Biblioteca del Museu de Vi de Vilafranca del Penedès.

BATLLE y JURATS (1892). "Ordinacions que feren lo... del terme del Castell de Subirats per la exercuió [sic] del Mostasaf, de vendes del pa, vi y carns, etc., any 1690". *La Comarca del Noya* 6, p. 3-4.

BATLLE y JURATS (1892). "Ordinacions que feren lo... del terme del Castell de Subirats per la exercuió [sic] del Mostasaf, de vendes del pa, vi y carns, etc., any 1690". *La Comarca del Noya* 7, p. 2-4.

BATLLE y JURATS (1892). "Ordinacions que feren lo... del terme del Castell de Subirats per la exercuió [sic] del Mostasaf, de vendes del pa, vi y carns, etc., any 1690". *La Comarca del Noya* 8, p. 3

BATLLE y JURATS (1892). "Ordinacions que feren lo... del terme del Castell de Subirats per la exercuió [sic] del Mostasaf, de vendes del pa, vi y carns, etc., any 1690". *La Comarca del Noya* 9, p. 4-5.

BERNAT, Pasqual (2002). "La direcció d'Agricultura de la Reial Acadèmia de Ciències Naturals i Arts de Barcelona i l'evolució de la ramaderia a Catalunya durant la segona meitat del segle XVIII". Dins *Actes de la VI trobada d'Història de la Ciència i de la Tècnica*. Barcelona: SCHCT, p. 79-85.

CARRERA PUJAL, Jaime [1943-1947] (s.a.). *Historia de la economía española*. - Prólogo del Excmo. Sr. D. Roman Perpiñá Grau. Barcelona, Editorial Bosch, 5 vols.

CASTELLÀ i RAIG Gabriel (1954) (ed.). *Llibre de la mostaçateria. Ordinacions de la vila d'Igualada*. Manuscrit conservat a l'Arxiu Municipal.- Edició a cura de'n... Igualada: CECI.

"Concurso de Vich" (1852). *Revista del IACSI*, II, p. 129-137.

"Concursos y premios" [Vic] (1853). *Revista del IACSI*, II, p. 97-98 i 152.

DIFFLOTH, Pablo (1921) *Ganado lanar*. Enciclopedia Agrícola (trad. española de la tercera ed. francesa). Barcelona: Casa editorial Salvat.

DOMENECH, Ignasi (1980). *La teca. La veritable cuina casolana de Catalunya*. 14ª edició. Barcelona: Edicions Març 1980.

DURAN Eulàlia (1984). *Lluís Ponç d'Icard i el "Llibre de les grandeses de Tarragona"*. Barcelona: Curial Edicions Catalanes (Biblioteca Torres Amat 2).

ESPUNY i TOMAS, Maria Jesús (ed.) (1988). *Les ordinacions Mostassaf de la Universitat de la vila i terme de Sabadell (1585-1621)*. Sabadell: Fundació Bosch i Cardellach. (Quaderns d'Arxiu de la Fundació Bosch i Cardellach).

EXPOSICIÓN UNIVERSAL DE BARCELONA (1888). *Catálogo general oficial*. Barcelona: Sucesores de N. Ramírez y Cia.

GILABERT Francisco (1626). *Agricultura práctica, con la qual puede uno llegar a ser perfecto agricultor, en lo más necesario para la vida humana, en qualquier tierra que estuviere*. Barcelona: Sebastián Cormella.

GIRALT i RAVENTÓS, Emili (1988) "La ramaderia: evolució quantitativa i canvis qualitius" [1865-1917]. *Història Econòmica de la Catalunya Contemporània*, Barcelona: Fundació Enciclopèdia Catalana, vol. I, p. 270-305.

GIRONA, I [gnasi] (1893). "Consanguinitat". *Calendari del Pagès*, p. 50-52.

GONZÁLEZ DE SOTO, Julián. (1849). *Agricultura elemental*. Por el Dr. D. ..., Presbítero, individuo del Real Consejo de Agricultura, y Director del Colegio Politécnico. Obra premiada en el concurso general de 1849. Madrid: Alonso.

GREWE, Rudolf (2003). *Llibre de Sent Soví. Llibre de totes maneres de potatges de menjar, a cura de ...*, edició revisada per Amadeu J. Soberanas i Joan Santanach. *Llibre de totes maneres de confits*, edició crítica de Joan Santanach i Suriol. Barcelona: Editorial Barcino.

HERRERA de, Gabriel Alonso (1816-1819) *Agricultura General*. Corregida según el texto original de la primera edición publicada en 1543 por el mismo autor, y adicionada por la Real Sociedad Económica Matritense. Madrid: Imp. Real, 4 vols.

Història Natural dels Països Catalans (1984-1992). Direcció general Ramon Folch i Guillén. Barcelona: Enciclopèdia Catalana, 15 vols.

IGLÉSIES, Josep (1949). *Pere Gil, S. J. (1551-1622) i la seva "Geografia de Catalunya", seguit de la transcripció del "Llibre primer de la història catalana en lo qual se tracta de Història o descripció natural, ço és de coses natural de Cathalunya", segons el manuscrit de l'any 1600, inèdit, del Seminari de Barcelona*. Barcelona: Quaderns de Geografia, I.

IGLÉSIES, Josep (ed.) (1949). *Mateu Aymerich, S.J. (1715-1799) i la seva "Historia geografica y natural de Cataluña", seguit de la transcripció del volum dedicat al Regne Animal segons el manuscrit inèdit del Palau Reial de Madrid*. Barcelona: Quaderns de Geografia, II.

IGLÉSIES FORT, José (1964). "La Real Academia de Ciencias Naturales y Artes en el siglo XVIII". *Memorias de la Real Academia de Ciencias y Artes de Barcelona*, 3ª época, núm. 707, vol. XXVI, núm. 1, p. 7-635.

INSTITUTO AGRICOLA CATALAN DE SAN ISIDRO [1872]. *Catálogo de la Exposición celebrada por el ... precedido de la dedicación de los premios de honor y Extraordinarios adjudicados en conformidad de los terminos del programa de la Reunión Agrícola de 1872, en Barcelona*. Ap. Alt. XXI núm. 11 de 1872 de la *Revista del IACSI*, 61p.

INSTITUTO AGRICOLA CATALAN DE SAN ISIDRO (1852). Concurso de ganados reproductivos que abre el ... *Revista del IACSI*, I p. 9-12, 81-83, 290-292.

INSTITUTO AGRICOLA CATALAN DE SAN ISIDRO (1853). Concurso de ganados reproductivos que abre el ... *Revista del IACSI*, II p. 186.

JUNCOSA i GINESTÀ, Isabel (ed.) (1988). *Avisos, y instrucciones per lo principiant Cuyner*. Manuscrit de la Biblioteca Pública Episcopal de Barcelona (núm. 204, segle XVIII).-

Introducció, edició i notes a cura de ... Pròleg per Josep Maria Martí Bonet. Barcelona: Arkivos Edicions.

JUNCOSA i GINESTÀ, Isabel (ed.) (1998). *Tractat d'Agricultura. Manuscrit anònim de Porrera. Segle XVIII*.- Pròleg d'Emili Giral i Raventós. Reus: Centre d'Estudis Comarcals Josep Iglèsies.

JUNTA DE COMERÇ DE BARCELONA (1997). *Discurso sobre la agricultura, comercio e industria del Principado de Cataluña (1780)*. Edició a cura d'Ernest Lluç. Barcelona: Editorial Alta Fulla.

JUNTA CONSULTIVA AGRONÓMICA (1892). *La ganadería en España. Avance sobre la riqueza pecuaria en 1891*. Formado por la ... Madrid: Lit. L. Péant e Hijos, 4 vols.

JUNTA CONSULTIVA AGRONÓMICA (1914). *Avance estadístico de la riqueza que en España representa la producción media anual de pastos, prados y algunos aprovechamientos y pequeñas industrias zoógenas anexas*. Resumen hecho por la ... Madrid: Imp. Ramírez.

JUNTA CONSULTIVA AGRONÓMICA (1921). *Estudio de la ganadería en España*. Madrid, t.II, p. 220-236.

JUNTA GENERAL DE ESTADÍSTICA (1866). *Censo de la ganadería de España, según el recuento verificado en 24 de setiembre de 1865*. Por la ... Madrid: Imp. De Juan Peña.

MASPONS y CAMARASA, J. (1913). "Bestiar de llana". Dins *Geografia general de Catalunya*, dir. Francesc Carreras y Candi, vol. I, p. 661-662, Barcelona, s.a.

MATONS Augusto et. al. (1948). *Diccionario de Agricultura, Zootecnia y Veterinaria*. Barcelona: Salvat editores, 3 vols. (2ª edició).

"Mercat" (1888). *La Comarca del Noya*, I, núm. 5, p.7.

"Mercat" (1888). *La Comarca del Noya*, I, núm. 20, p.8.

"Mercat" (1890). *La Comarca del Noya*, III, núm. 1, p.7.

MIR, Raul M. i COMAS (1943). "Ganado ovino". *Cataluña agrícola*, p. 108-109.

NAVARRO MAS i MARQUET Joseph Albert (1973). "Respuestas al interrogatorio del Sr. D. Francisco de Zamora por lo concerniente al corregimiento de Barcelona". A *Diario de los viajes hechos en Cataluña* de Francisco de Zamora, seguit de la resposta del corregiment de Barcelona al seu qüestionari per ..., a cura de Ramon Boixareu. Barcelona: Curial, p. 397-484.

"Noticiari" (1888). *La Comarca del Noya*, I, núm. 4, p.7.

ORRIOLS i CARBONELL, Joan (ed.) (1990). *Resposta de Francesc Papiol al Qüestionari de Zamora. Vilanova i la Geltrú, 1790*. Introducció i transcripció a cura de ... Vilanova i la Geltrú: Ajuntament de Vilanova i la Geltrú.

PAPELL TARDIU, Joan (1994). "L'economia ramadera del monestir de Santes Creus a finals del segle XII". *Historia et Documenta*, I, núm. 1, p. 41-55.

PAPIOL, Francesc (1790). *Resposta de ... al Qüestionari Zamora*. Introducció i transcripció a cura de Joan Orriols i Carbonell. Vilanova i la Geltrú.

PLA, Josep (1972). *El que hem menjat*. Barcelona: Edicions Destino. (Obra completa, volum XXII).

QUADRADA, Mariona (ed.) (1996). *El llibre de cuina de Scala Dei*. Edició a cura de ... Edició facsímil de la publicada per conveni entre la Fundació Ciutat de Valls (abans Fundació Francesc Blasi) i Edicions el Mèdol. Tarragona: Edicions el Mèdol.

RAVENTÓS, Jaume (1932). *Memòries d'un cabaler*. Il·lustracions de J.G. Junceda. Barcelona: Foment de Pietat.

RIERA i MELIS, Antoni (1997). *Senyors, monjos i pagesos: alimentació i identitat socials als segles XI i XIII*. Discurs de recepció d'... com a membre numerari de la Secció Històrico-Arqueològica, llegit el dia 24 d'abril de 1997. Barcelona: Institut d'Estudis Catalans.

ROSSELL i VILA, Pere (1922). *Els concursos de bestiar. Per què es van crear. Per què s'han suprimit*. Barcelona: Mancomunitat de Catalunya.

ROSSELL i VILA, Pedro (1930). "Las razas animales en relación con la etnología de Cataluña. *Memorias de la Real Academia de Ciencias y Artes de Barcelona*. 3ª época, vol. XXII, nº 1, p. 1-36.

ROVIRA, Pere (1880). "Fira de Sant Sadurní de Noya". *L'art del Pagès*, IV, p. 218-220.

ROVIRA de la FORADADA, Pere (1884). "Moltó tarragoní". *L'art del Pagès*, VIII, p. 207-209.

ROVIRA de la FORADADA, Pere (1885). "Correspondència de la Revista". *Revista del IACSI*, p. 138-140.

ROZIER (1842-1845). *Nuevo diccionario de agricultura teórica, práctica y económica y de medicina doméstica y veterinaria*, del abate Traducido y aumentado por el Excmo. Sr. D. Juan Alvarez Guerra. Madrid: Imp. Ignacio Boix, 2ª ed., 13 vols.

SANSON, André (1910). *Les moutons. Histoire naturelle et zootechnique*. Paris, 7ª ed.

SANSON, André (1910). *Traité de Zootechnique*. Paris: Libr. Agr. de la Maison Rustique, T. V (5ª ed.).

SERRA i COMA, Rosa i FERRER i ALÓS, Llorenç (s.a.). "Un qüestionari de Francisco de Zamora (1789)". *Estudis d'Història Agrària*, 5, p. 159-207.

TOBELLA, Francisco X. (1888). "Explotació agrícola de la Riereta [Berga]". *L'art del Pagès*, XII, p. 35-37.

TOBELLA Francisco X. i MIR, March (1897) "Duas Cartas". *L'art del Pagès*, XXI, p. 113-117.

TORRAS i RIBÉ, Josep M. (ed.) (1993). *La comarca de l'Anoia a finals del segle XVIII. Els "qüestionaris" de Francisco de Zamora i altres descripcions (1770-1787)*. Pròleg d'Ernest Lluch. Montserrat: Publicacions de l'Abadia de Montserrat.

TORRADO, Llorenç (ed.) (1979). *La cuina de l'àvia. Quadern de cuina d'Empar Sabata*. Edició a cura de ... Il·lustracions originals de Francesc Artigau. Barcelona: Edicions de la Magrana.

URGELLÉS DE TOVAR, Agustín (s.a.). *Exposiciones marítima, agrícola y artística celebradas en Barcelona en 1872*. Barcelona: Imp. Soler.

VALLÉS i CUEVAS, Jordi et al. (1992). *El Llibre Verd de Vilafranca*. A cura de ... Barcelona: Fundació Noguera, 3 vols. (Col·lecció Llibres de Privilegis, 3).

VIDAL i PLA, Jordi (s.a.). "Les carnisseries de Vilafranca del Penedès. Notes sobre el control i l'aprofitament municipal de la venda de carn a l'època moderna". *Estudis d'Història Agrària*, 13, p. 45-61.

VILÀ VALENTÍ, Joan (1973). *El món rural a Catalunya*. Amb una presentació de Pau Vila. Barcelona: Curial.

VILARÓ, Teresa i PARÉS, Pere Miquel (1990). "Races de bestiar catalanes". *Ciència*, vol. VII, p. 33-58.

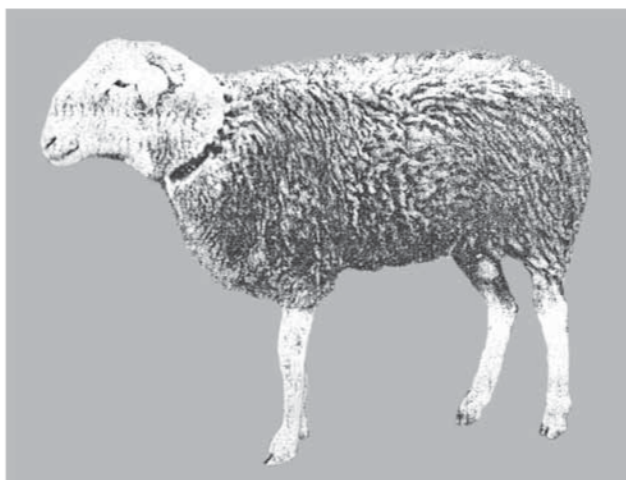
VINYAS i MARTÍ, Miquel (1864). “Rassas de llana de Espanya: son origen, estat present y milloras que de una manera general reclaman”. *Calendari del Pagès*, p. 60-66.

VOLTES BOU, Pedro (1961). “Estudio estadístico de la coyuntura económica barcelonesa durante el reinado de Carlos III”. *Documentos y estudios*, VI, p. 1-46.

ZAMORA de, Francisco (1973). *Diario de los viajes hechos en Cataluña de ... seguit de la resposta del corregiment de Barcelona al seu qüestionari feta per Josep Albert Navarro Mas i Marquet, a cura de Ramon Boixareu*. Barcelona: Curial (Documents de Cultura, 3).

Il·lustracions

Figura 1: Moltó tarragoní

Font: Tobella i Mir (1897: Figura 135, p. 1)

Figura 2: El Pastor Ramon de Can Feliu

Font: Imatge proporcionada pel Sr. Carles Querol que reproduïx un quadre del Pastor de Can Feliu descrit per Raventós (1932: 274-275).

Figura 3: Detall del Monument a March Mir de Sant Sadurní d'Anoia que mostra un ramat de moltons tarragonins

Font: Anònim (1904: 188)

**Taula elaborada per Emili Giralt a partir de les dades
sobre diverses races de moltons**

DENOMINACIÓ	PROCEDÈNCIA	LLANA		CARN QUALITAT	PES MORT (kg)
		COLOR	QUALITAT		
Serrans	Serres de Terol	Blanca	Bona	Bona	14-18
Montnegrins	Muntanyes Negres (Saragossa)	Blanca	No tan bona com la dels Serrans	Excel·lent (la millor)	16-19
Segurenys	Serra de Segura (Almeria-Granada)	Blanca	Bona. La millor després de la dels Galots	Bona	18-21,5
Alcarrenys	Alcàrria (Guadalajara)	Negra	Bona	Bona	16-19
Aragonesos	Zones baixes de Terol	Blanca	--	--	12-14,5
Txisquets	Vall d'Aran (Port de la Bonança al de la Bonaigua)	--	Mitjana	Bona	19
Vall d'Aran	Vall d'Aran a Panticosa	--	Basta, molt de pèl	Bona	12-13
Castellans	Guadalajara	Blanca	Molt de pèl	Bona	16,5-19
Montanxes		Negra	--	--	11-12
Zamorans		Blanca	Regular	Basta	14,5
Sevillans		Blanca	Peluda	Basta	17-19
Galots	Extremenys	Blanca	Excel·lent. La millor	Basta	14,5-17
Castenys	Costes d'Almeria	Blanca	Bona	Bona	14,5-18
Andalusos	Còrdova, Jaen i zones baixes de Granada	Blanca o negra	Mitjana	Basta	17-19
Moros	Marroc (Oran al Riu Or)	Blanca (cara i potes roges)	Peluda i basta	La pitjor	19-24

Font: Junta Consultiva Agronòmica (1892: 209-210).